

Promotor: dr hab. Andrzej Brzegowy, prof. UTH

Autor: mgr Bogna Lewtak-Baczyńska

**POSZUKIWANIE ŚRODKÓW ARTYSTYCZNYCH DO UJAWNIEŃIA
WŁASNEGO OBRAZU RZECZYWISTOŚCI – KOLEKCJA PRAC
MALARSKICH**

Streszczenie

**THE SEARCH OF ARTISTIC MEANS TO REVEAL ONE'S OWN IMAGE OF
REALITY: A COLLECTION OF PAINTINGS**

Summary

Radom 2019

Poszukiwanie środków artystycznych do ujawnienia własnego obrazu rzeczywistości – kolekcja prac malarskich

STRESZCZENIE

Rozprawa przedstawia na tle skróconego opisu rozwoju malarstwa (i sztuki) na przestrzeni dziejów problemy, przed jakimi stoi malarstwo współczesne, co nie pozostaje bez wpływu na obraz rzeczywistości rejestrowanej w obrazach ww. kolekcji, a także wpływa na środki używane do jej przedstawiania, a także ma istotne znaczenie w pracach innych artystów.

Poprzez wieki zmieniały się funkcje malarstwa, kryteria piękna i wymagania wobec niego. Człowiek pierwotny używał malarstwa jako sposobu porozumiewania się i dokumentowania wydarzeń chwalebnych lub tragicznych. Miał również potrzebę, przez kolejne epoki, stale rosnącą, przeżywania doznań estetycznych, które w miarę rozwoju człowieka i jego bytu na Ziemi, powiększały się i ulegały wysublimowaniu.

W starożytności malarstwo było zaliczane do sztuk mechanicznych, jako rzemiosło. Potem, przez kolejne wieki, zaczęło zyskiwać na prestiżu. Szczególnie zauważamy to w renesansie, kiedy zaczęto istnienie malarstwa i jego rolę wspierać nauką. Unikalne wrażenia plastyczne w wyjątkowych obrazach wybitnych malarzy najczęściej były zasługą zastosowania w dziele sztuki, podświadomie lub świadomie – rozwiązań kolorystycznych, kompozycyjnych, perspektywicznych, opartych na nauce fizyki, optyki, geometrii, psychologii etc.

Przed odkryciem fotografii malarstwo spełniało rolę dydaktyczną, dekoracyjną, kronikarską i dokumentacyjną, np. utrwalania wizerunków wyjątkowych ludzi, zdarzeń historycznych, życia codziennego etc. Po odkryciu fotografii wyparła ona w dużej mierze malarstwo w wielu wyżej wymienionych domenach.

Z kolei powstanie filmu (pierwsi twórcy w tej dziedzinie to bracia August i Louis Lumière, w roku 1895 stworzyli urządzenie kinematografu, pierwszy publiczny pokaz filmowy zorganizowali 28 grudnia 1895 roku) pozwoliło rejestrować i odtwarzać, upowszechniać na dużą skalę zdarzenia historyczne, postacie życia publicznego, życie codzienne, wynalazki, katastrofy, architekturę itp. – w sposób dokumentalny i artystyczny, co również stało się potężną konkurencją w oczach i odbiorze szerokiego dotychczasowego

grona koneserów malarstwa. Ponadto do „produktów” filmu i fotografii był łatwy i niedrogi dostęp dla szerszego ogółu odbiorców. Posiadanie dzieł malarskich, jako sztuki unikatowej, pozostawało na ogół poza zasięgiem zwykłego człowieka. Malarstwo zaczęło być bardziej sztuką snobistyczną, dla znawców i kolekcjonerów, ale wkrótce i tych zaczęło brakować.

Rozwój fotografii, filmu, urządzeń dźwiękowych, a przede wszystkim ogromny postęp techniki, w którym niektórzy teoretycy dostrzegają powód spłylenia gustu społeczeństw poddanych presji reklamy, mody, konieczności posiadania coraz to innych, kolejnych nowinek technicznych powodują, od ponad kilkudziesięciu lat, u wielu ludzi odbieranie malarstwa jako archaicznej, skostniałej dziedziny sztuki. Spowodowane jest to przez elity przemysłowe starające się osiągnąć coraz to większe, wciąż wzrastające zyski finansowe oraz przez nowe wyzwania, jakie stawia przed nami stale przyspieszające swój rytm tempo życia i zmian na Ziemi.

Wzrastające zjawisko dostępu społeczeństwa do atrakcyjnych przedmiotów, mebli, ozdób, reprodukcji prac etc. spowodowało poprawę poziomu życia ludzi, ale również zmieniło ich stosunek do sztuki unikatowej. Winien jest tu, tak cenny skądinąd dla ludzkości, rozwój techniki i dostępność do wielu atrakcyjnych przedmiotów na rynku, ułatwiający ludziom dźwiganie obowiązków codziennego życia, a w tym system gospodarczy i opiniotwórcze działania elit, chcących osiągnąć jak największy obrót finansowy dzięki jak największej sprzedaży z produkcji przemysłowej. Aby zwiększać produkcję i płynące z niej dochody zapominano, a także świadomie odstępowano od kształtowania wyższych potrzeb duchowych społeczeństwa. A jeśli społeczeństwo zapomina o swych aspiracjach, o indywidualnym rozwoju, wówczas staje się bezwolne, bezbronne i łatwiejsze do sterowania.

W XX wieku w domach znalazły się małe urządzenia techniczne, np. odkurzacz, telefon – można było zmienić i przyspieszyć komunikację między ludźmi, zamiast wysyłania lub zapamiętywania wiadomości. Gramofony, maszyna do pisania, muzyka, a nawet teatr poprzez TV i radio stały się „domową rozrywką”, a nie tylko „ceremonią społeczną”, kino stało się dostępne dla szerokich rzesz. Telewizja w domu była symbolem epoki – stała się rozrywką każdej rodziny. Jednym ze świetnie opisujących te problemy autorów był Reyner Banham. Według niego wiek XX – był drugą rewolucją przemysłową, czyli Drugą Erą Przemysłową, Drugim Wiekiem Maszyny, erą odrzutowców, dekadą detergentów, wiekiem elektroniki domowej i chemii estetycznej.

Na początku XX wieku rozwojem techniki pasjonowali się futuryści, tacy jak np. Marinetti, zachwycający się m.in. pancernikami, torpedowcami, jednopłatowcami, nie

przewidujący, że tak jak w każdej poprzedniej epoce, człowiek potrafi swoje doskonałe wynalazki obrócić przeciwko sobie samemu – przeciwko ludzkości.

Tragicznym przykładem będą tu wynalazki śmiertelne zastosowane przede wszystkim przez Niemcy hitlerowskie w II wojnie światowej, powodujące śmierć ok. 80 mln ludzi i wynalazek bomby atomowej użyty jako konsekwencja walk obronnych w tejże wojnie.

Wśród teoretyków i artystów będących pod wielkim wrażeniem możliwości technicznych nowej epoki pozostawali również August Perret – francuski architekt i przedsiębiorca, uczeń École des Beaux Arts w Paryżu, należący do grupy architektów, którzy położyli fundament pod rozwój nowoczesnej architektury, zajmujący się wykorzystaniem żelbetu (następne generacje architektów, łącznie z Le Corbusierem, który w latach 1909–1910 pracował w jego atelier, opierając się na twórczości Perreta, osiągnęły wyróżniające się śmiałością rozwiązania konstrukcyjne) oraz Charles Garnier – francuski architekt, który zasłynął jako twórca Opery Paryskiej i kasyna w Monte Carlo.

Perret i Garnier we Francji uważali, że nowe powinno być podporządkowane staremu i kontynuować jego główne linie rozwojowe, z czym trudno się nie zgodzić, gdyż najlepiej dla stanu posiadania Ziemi i naszej planety zachować gatunki zwierząt, roślin, owadów etc. oraz klimat i elementy pejzażowe, cuda natury a także dorobek ludzkości w postaci dzieł sztuki i zabytków, dzieł naukowych itp. w stanie jak najbogatszym, wręcz niezmiennym, a oprócz tego rozwijać i testować kolejne dziedziny.

Na tym tle malarstwo jako sztuka unikatowa, z towarzyszącą mu od XIX wieku konkurencją fotografii artystycznej i filmu, zaczęło testować nowe formy i wynalazki techniczne jako narzędzie, którym tworzy się dzieło sztuki. Powstało kilkadziesiąt nowych kierunków sztuki nowoczesnej, wiele z nich – mało znanych odbiorcy współczesnemu.

Mnogość tych kierunków i ich przedstawicieli wymieniają w swych pracach m.in. tacy autorzy jak Patricia Carrasat, Isabelle Marcade w opracowaniu „Style i kierunki w malarstwie: leksykon Wydawnictwa Larousse”. Próby przebijania się, zwrócenia na siebie uwagi jako na nadal interesującą dziedzinę sztuki unikatowej, tak jak to było w poprzednich wiekach, utrzymania swej egzystencji i dawnej nośności, dostarczyły nam, w przypadku malarstwa, wiele interesujących dzieł, ale również wprowadziły do tej dziedziny hochsztaplerkę i pewną ilość amatorów. Łatwiej bowiem, jak się wydaje, pozorować talent i styl w sztuce nowoczesnej, gdzie czasem materiał i dostępna technika wspomaga gust i talent artysty, niż uczynić to w malarstwie opierającym się na rozwiązaniach tradycyjnych i np. przedstawiającym, wymagającym dużych umiejętności warsztatowych.

W innych dziedzinach sztuki – muzyka, teatr, literatura, poezja – rozwój spowodowany

ogromnym postępem technicznym przebiegał nieco inaczej. Muzyka zrobiła duży skok w swych formach zapisu, coraz trudniejszych np. dla muzyka amatora, wprowadziła również wiele niekonwencjonalnych rozwiązań do swej „ścieżki dźwiękowej”.

Z kolei teatr (reżyseria, aktorstwo, scenografia) i literatura – szczególnie z upływem lat dzielących je od zakończenia II wojny światowej niejednokrotnie spłyły się treściowo i formalnie (tu często z przyczyn finansowych).

Sztuka straciła wsparcie mecenatów państwowych, które w ostatnim stuleciu zaczęło zastępować mecenaty kościelne czy magnackie.

Zacząła być również traktowana jako dziedzina, która niepotrzebnie rozwija ambicje intelektualne człowieka i jego indywidualizm, co przy lansowaniu globalizacji utrudnia sterowanie wielkimi masami ludzi. W związku z powyższym w dziedzinie sztuk pięknych zauważa się dalsze istnienie cenzury i autocenzury oraz sprzyjanie jedynie tematom lansującym współczesne światowe tendencje.

Wymogiem współczesnym stało się głównie zaskakiwanie widza nowościami, bawienie go, przyciąganie go do kin, teatrów, na wystawy – za wszelką cenę – poprzez ekscesy artystyczne, przedstawienia prowokacyjne lub wręcz obrazoburcze zamiast przyciągania go intelektualnie, np. treściami i prawdziwymi problemami, które go interesują i które występują w naszym globalnym świecie. Ponadto sztuka w każdej dziedzinie – teatru, muzyki, a w naszym przypadku malarstwa, powinna dążyć do przekazania widzowi niezapomnianych dla niego doznań artystycznych, pogłębionych, nieraz wysublimowanych, a nawet prowadzących do tzw. iluminacji. W rozprawie zacytowane są przykłady z innych dziedzin sztuki, w tym z nieprawdopodobnego występu Luciano Pavarottiego w Operze Paryskiej w 1987 r. (gdzie autorka rozprawy była asystentką stażystką), który doprowadził publiczność swym nadzwyczajnym wykonaniem arii nieomal do omdlenia i nieprawdopodobnej ekscytacji z zachwytem. Również dzieła sztuki malarskiej wyjątkowo wykonane i niosące przejmujące dla widza doznanie mogą wprowadzić odbiorców w stan wyższego przeżycia – iluminacji (w rozprawie wymieniono szereg przykładów i propozycji rozwiązań dla spowodowania rozwoju sztuki polskiej, te, ze względu na „objętość” tematyczną rozprawy zostaną opublikowane oddzielnie, poza nią).

Na tle powyższych przemysłów powstawała kolekcja prac malarskich pt. „Poszukiwanie środków artystycznych do ujawnienia własnego obrazu rzeczywistości – kolekcja prac malarskich”. Powstało kilkadziesiąt prac, głównie olejnych, z których do prezentacji w kolekcji zostało wybranych jedenaście. Głównym celem kolekcji było przekazanie odbiorcy środkami artystycznymi, malarskimi, nie tylko przesłania estetycznego, ale

i pewnej zawartości intelektualnej i filozoficznej zobrazowanej w prezentowanym cyklu. Wyjaśniają te aspekty opisy obrazów kolekcji.

Aby uzasadnić powyższe przesłanie kolekcji obrazów, rozprawa sięgnęła po liczne cytaty wybitnych mistrzów malarstwa, jak np. Leonarda da Vinci, przeciwników malarstwa jako sztuki, np. Witolda Gombrowicza, wielbicieli i praktyków sztuki, jak np. Józefa Czapskiego, po określenia zasłużonych filozofów, jak Władysław Tatarkiewicz, Henryk Elzenberg, etyków, jak Maria Szyszkowska, po teoretyków sztuki, jak Jan Białostocki, a także po opisy systemu pracy Fryderyka Chopina, Ludwika van Beethovena i in., oraz po porady reżyserskie Zygmunta Hübnera i Andrzeja Wajdy (reżysersko-malarskie), u którego autorka była asystentką w spektaklu studenckim „Dziady” Adama Mickiewicza, tak jak i u Kazimierza Dejmka. Tytuł kolekcji obrazów „Okna mroku” (w ujęciu filozoficzno-profetycznym) spowodował sięgnięcie w rozprawie po przykłady przedstawiania interesujących obrazów innych twórców, w których namalowane okna są albo wyjątkowo artystyczne, albo posiadają specjalne znaczenie wyrazowe lub treściowe. Główne wnioski rozprawy to te, że sztuka malarstwa, jakkolwiek unikatowa, jest nadal potrzebna i może się rozwijać, że techniki komputerowe jej nie zagrażają, że malarstwo powinno być uprawiane przez ludzi posiadających talent, osobowość, zdolnych do stworzenia unikalnego przesłania estetycznego, a nawet etycznego, że sztuka nie powinna szkodzić człowiekowi, w tym pod względem moralnym i etycznym, że powinna go rozwijać etycznie i estetycznie.

Do pozytywnego rozwoju sztuki (i również pozytywnego jej wpływu na kondycję człowieka) powinny być stworzone odpowiednie warunki poprzez mecenat państwowy, w tym poprzez odpowiedzialny program wychowania przez sztukę od najmłodszych lat, przez właściwą obsługę medialną zjawisk w sztuce (czego brak), przez rzetelne pokazywanie wydarzeń w sztuce na terenie kraju (i świata), przez tworzenie rzetelnych kolekcji sztuki współczesnej, tworzenie nowych (perspektywicznych w rozwoju) muzeów sztuki z prezentacją przez nie dzieł przechowywanych dotychczas w magazynach muzealnych oraz poprzez pokazywanie prac rzeszy współczesnych artystów, a także wspieranie rozwoju sztuki i artystów przez państwo i utworzone przezeń specjalne programy wsparcia i rozwoju sztuki.

The search of artistic means to reveal one's own image of reality: a collection of paintings

SUMMARY

Contextualised through a brief description of the development of painting, and art in general, over the ages, this thesis presents the problems faced by contemporary painting, as these inform the image of reality recorded in the paintings of the collection discussed, influence the means used to represent the reality, and have a significant impact on the works of other artists.

The functions, criteria of beauty and requirements concerning painting varied over the centuries. Primitive societies used painting as a means to communicate and document glorious and tragic events. Through epochs, societies also had the ever-growing need to experience aesthetic sensations, and as human beings and their modes of life evolved, these sensations became increasingly refined.

In antiquity, painting was regarded to be a craft and belonged to mechanical arts. Over the centuries that followed, it began to acquire prestige. This is particularly noticeable in the Renaissance when the persistence and purpose of painting was supported by science. The unique visual sensations carried in extraordinary paintings by great painters were attributed to, either consciously or subconsciously, the colour, composition and perspective solutions that had their foundations in science, optics, geometry, psychology, and the like.

Before photography was invented, painting performed various roles, most notably didactic, decorative, chronicling and documentary, and captured the images of extraordinary individuals, historical events, everyday lives, etc. Then, photography displaced painting in many of the domains listed.

The advent of film, with the first film-makers in brothers August and Louis Lumière who created their cinématographe and made the first public projection of a film on 28 December 1895, made it possible to record, play and distribute on a large scale the images of historical events, public figures, everyday life, inventions, catastrophes, architecture and many more in both a documentary and an artistic way, which also created strong competition in the eyes and in the reception of the until then extensive circle of painting connoisseurs. Moreover, the products of photography and cinematography were easily and cheaply available for

a wider audience. Owning paintings, as representing a unique art, remained largely out of reach for regular people. Consequently, painting was becoming more of a snobbish art for experts and collectors, but soon even they became scarce.

The advances in photography, cinematography and audio equipment, and most importantly, the immense technological advances are regarded by some as the reason for lowering the tastes of societies pressured by adverts, fashion and the drive to own the latest technology. As a result, many people have, for several decades now, considered painting as an archaic and fossilised field of art. This is caused by the industrial elites' chasing after ever higher financial gains and by ever increasing challenges faced through the accelerating pace of life and changes on Earth.

The society's growing accessibility of attractive objects, pieces of furniture, decorations, art reproductions, etc. has improved people's quality of life, but it has also changed their attitude towards unique art. The guilty party here is the otherwise valuable technological progress and the availability of many attractive objects on the market, which help people deal with the everyday tasks and responsibilities but are marred by the economic system and the opinion-forming actions of the elites driven to maximise their turnover by maximising sales via industrial production. By increasing the production and the corresponding profits, shaping the society's higher, spiritual needs was frequently forgotten or deliberately ignored. This said, when a society disregards its aspirations and personal development, it becomes submissive, defenceless and easier to control.

In the 20th century, small technological appliances, such as a vacuum cleaner or a telephone, were introduced in households; this helped gain time and streamline interpersonal communication and removed the need to send and remember physical messages. Phonographs and writing machines; music and theatre via radio and television became more of home entertainment than a social ceremony; cinemas became available for the general public. Television at home was an epoch-making landmark by becoming every family's entertainment. One of the historians who best captured these problems was Reyner Banham who saw the 20th century as the second industrial revolution, the second industrial era, or the Second Machine Age, a jet era, a detergent decade, and the century of home electronics and beauty product.

At the beginning of the 20th century, advances in technology fascinated futurists, among them Filippo Tommaso Marinetti, who admired battleships, torpedo destroyers, monoplanes, etc. but failed to notice that, much like in all previous epochs, human beings are capable of turning these perfect inventions against humanity.

A tragic example of this are the deadly inventions applied by Nazi Germany during WWII, killing approximately 80 million people, or the atom bomb used as a consequence of wartime defensive activities sparked by Nazi Germany.

The ranks of theoreticians and artists greatly impressed by the technological capabilities of the new era included August Perret, a French architect and entrepreneur, a graduate of École des Beaux Arts in Paris, considered to be one of the pioneers laying the foundations for modern architecture through the use of reinforced concrete (the generations of architects that followed, including Le Corbusier who worked in Perret's atelier between 1909 and 1910 and drew heavily on his work, created remarkably bold structural solutions); and Charles Garnier, a French architect famous for designing the Paris Opera and the Monte Carlo Casino.

Active in France, Perret and Garnier believed that the new should be at the service of the old to continue its chief lines of development. One cannot but agree as for the inhabitants of Earth and for planet Earth itself it is best to preserve animal and plant species, the climate, the elements of landscape and the wonders of nature, as well as to keep humanity's legacy, in the form works of art and monuments, scientific works, etc, in the possibly most diverse and preferably intact state, and only then pursue and test new domains.

In this context, painting as a unique art, from the 19th century onwards accompanied by artistic photography and film, began experimenting with new forms and technological inventions as tools with which to create a work of art. Consequently, several dozens of new movements in modern art emerged, many of which are little known to the contemporary public.

The multitude of these movements and their representatives have been listed by numerous academics, among them Patricia Carrasat and Isabelle Marcadé, authors of a book entitled "Movements in Painting" published by the Chambers Arts Library. Attempts to enter into public consciousness and receive the attention due for a continually relevant domain of unique art similar to that enjoyed in the previous centuries, and to maintain painting's persistence and former prominence resulted in the arrival of numerous interesting works of art but also volumes of bad art and some number of amateurs. It is seemingly easier to fake a talent and style in modern art, where the material and the available technology elevates the artist's taste and flair, than to display a talent in painting that follows traditional rules, e.g. in representational painting, where remarkable technical skills are required.

In other domains of art, such as music, theatre, literature and poetry, the development initiated by gigantic advances in technology took a different twist.

Music made great progress in recording methods that were increasingly difficult for a musical amateur, and it also introduced many unconventional solutions to audio tracking.

As for theatre, with its direction, acting and scenography, and for literature, especially as the period from the end of WWII grew, they tended to lose in material and formal depth, frequently for financial reasons.

Art lost support from state patronage that started to replace in the course of the previous century either the church patronage or aristocratic one.

Moreover, art became to be seen as unnecessarily developing the human being's intellectual faculty and individualism, features that, in the age of globalisation, inhibit the control over large masses of people. As a result, censorship and self-censorship are increasingly noticeable in the domain of fine arts, coupled with the exclusive support for themes promoted by contemporary global trends.

Today's requirement is mainly to surprise the audience with new things, to entertain and to draw the public to cinemas, theatres and exhibitions at all costs, using artistic excesses and provocative or iconoclastic performances, instead of attracting the audience intellectually, e.g. with actual, real-life problems of interest encountered in our global setting. Additionally, art in all its manifestations, be it theatre, music, or in our case painting, should strive to give the audience unforgettable artistic experience, deeper and more sublime, that may lead to illumination. This thesis provides examples from other works of art, including an incredible performance of Luciano Pavarotti at Paris Opera in 1987 (experienced first-hand by the author of this thesis in the role of trainee assistant), whose magnificent singing of arias nearly made the audience swoon from extreme excitement and rapture. This said, extraordinarily crafted and poignantly reverberating paintings may also elevate viewers to experience higher sensations or illumination. (This thesis included many examples and proposals to stimulate the progress of Polish art, however, owing to thematic limitations of this thesis, they will be published in a separate paper.)

Against this theoretical backdrop, the following collection of paintings was curated: *The Search of Artistic Means to Reveal One's Own Image of Reality: A Collection of Paintings*. Several dozens of paintings were created, mostly oil on canvas, and eleven of them were selected for presentation in this collection. The main purpose of the collection was to employ artistic means of painting to convey to the viewer an aesthetic message, accompanied by intellectual and philosophical content portrayed in the presented series of paintings. These aspects are clarified in the descriptions of the paintings in the collection.

In order to substantiate this message contained in the painting collection, the author has

included quotes from illustrious masters of painting like Leonardo da Vinci, opponents of painting as a form of art like Witold Gombrowicz, and admirers and practitioners of art like Józef Czapski; statements made by established philosophers like Władysław Tatarkiewicz and Henryk Elzenberg, and ethicists like Maria Szyszkowska; thoughts from theoreticians of art like Jan Białostocki; descriptions of the modus operandi of Frédéric Chopin, Ludwig van Beethoven and others; and director's tips and hints from Zygmunt Hubner and from Andrzej Wajda (concerning both direction and painting), with the author of this thesis assisting the latter in a student performance of "Dziady" by Adam Mickiewicz, followed by assisting Kazimierz Dejmek in his rendition of this poetic drama. The title of the collection, the "Windows of Gloom", with its philosophical and prophetic touch, incited the author to describe representational examples of interesting paintings by other artists, in which windows are painted with exceptional creative skill or which carry a special expressive or material meaning. The main conclusions of this thesis are that the art of painting, however rare it may be, is still needed and has the potential to develop, that it is not under threat from computer technology, that it should be continuously pursued by people with talent and personality, able to create unique aesthetic or ethical messages, that it should not be detrimental to human beings, both morally and ethically, and that it should evolve in an ethical and aesthetical way.

To ensure positive advancement of art, and equally positive development of the human condition, suitable preconditions are required in the form of state patronage, including a responsible programme of educating through art from the early years; appropriate media coverage of developments in art (currently not available); accurate coverage of art events in Poland (and abroad); creating well-curated collections of modern art; establishing new and promising art museums to exhibit the works that so far have mainly been kept in museum storerooms; exhibiting the works of great many contemporary artists; and state support in the development of art and artists via dedicated state-run art support and development programmes.

Translated by Krzysztof Warzecha